

І. Христич,

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЯВЛЕННЯ ОБСЯГІВ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми охоплює те, що корупція – це явище, яке ілюструє рівень маргинальності та занепаду публічного апарату та служби, правоохоронної та судової систем, інших важливих державних інститутів, забезпечення та утвердження прав людини і громадянина. Зрозуміло, що корупція, як соціальне явище притаманне різним країнам світу. В останні роки значна увага стала приділятися протидії корупції в різних сферах життєдіяльності нашої країни. При цьому тривалий час в нашій країні на існування корупції у приватній сфері зовсім не зверталася увага. Зарубіжні вчені навпаки цьому питанню приділяли і приділяють увагу вже давно, тому що існування її і є запобіжником розвитку економіки. Для того, щоб можна було реально оцінити обсяг корупції у приватній сфері України, необхідно мати чітке уявлення про її обсяги. На жаль, цьому питанню не приділяється достатньої уваги й сьогодні.

Багатоаспектні проблеми вдосконалення статистичного обліку корупційних правопорушень підняті в працях вітчизняних вчених та представників ближнього та далекого зарубіжжя. Це праці: М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. В. Голіни, Б.М. Головкина, А. П. Закалюка, В. С. Зеленецького, О. Г. Кальмана, О.М. Литвинова, В. В. Сташиса, Л.О. Шевченко, Л. Шелли та інших вчених. Але, на жаль, в більшості публікацій проблемі встановлення реальних обсягів корупції в приватній сфері не приділяється належної уваги.

Метою і завданням статті є встановлення обсягів корупції у приватній сфері України.

Корупційні прояви за сферами суспільних відносин, які мають високі корупційні ризики, розподіляють на приватну та публічну сфери. Приватна сфера – це сукупність суспільних відносин, яка складається серед окремих осіб (юридичних або фізичних) з приводу реалізації приватних інтересів [1; с. 29].

Корупційну злочинність у приватній сфері деякі вчені поділяють на такі види: корупційні неправомірні дії, що вчиняються щодо юридичних осіб приватної сфери; підкуп-продажність усередині компанії; використання службовцями приватних комерційних структур для одержання неправомірної вигоди [2; с. 888, 890]. Підкреслюючи, що показники, які характеризують корупційні прояви у приватній сфері, не є стабільними, вони систематично видозмінюються.

В цілому тривалий час вважалось, що корупція притаманна лише сферам державного управління та публічної влади. І лише з приєднанням Україною до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та Конвенції ООН проти корупції (дата ратифікації – 18.10.2006) починають розглядатися питання корупції у приватній сфері. Тому що в ній підкреслюється наявність корупційних відносин у діяльності юридичних осіб приватного права, а також про враженню всього бізнес-середовища корупційною практикою [3].

За критерієм дисциплінарної належності основні методи дослідження явища є: статистичні, соціологічні, психологічні, економічні. [4; с. 27]. Найбільш широко можна застосовувати статистичні та соціологічні методи.

В більшості країн світу інформацію щодо розповсюдженості корупції надають статистичні звіти. Одним із найпоширеніших джерел статистичних даних щодо корупції є звіти Організації економічної співпраці та розвитку. Вони надають інформацію про кількість зафіксованих корупційних правопорушень, кількість ув'язнених корупціонерів, загальну суму штрафів, сплачених хабарниками, та ін. Міжнародний огляд жертв злочинності (International Crime Victim Survey, ICVS) – програма досліджень зі з'ясування частоти реального зіткнення громадян з корупцією на практиці та звернення в зв'язку з цим до правоохоронних органів, була задіяна для з'ясування дійсних проявів корупції і не відображає її просте сприйняття. Припустимо, в Україні отримати об'єктивні результати за цим підходом проблематично. Правовий нігілізм з боку влади та населення є причиною правопорушення, кримінальних зловживань, які часто навіть не фіксуються правоохоронними органами. [5: с. 107]. Зрозуміло, якщо чітко побудувати звітність, то ці дані будуть найбільш об'єктивними, але в нашій сучасній реальності, коли ми чітко не можемо встановити й чисельність населення, то вважати, що це шлях, який призведе до чіткого реального встановлення обсягу корупції особливо у приватній сфері дуже проблематично.

На практиці основні дослідження такого явища, як корупція – це соціологічні методи дослідження, у вигляді масового опитування, при цьому можуть використовуватися методи анкетування або інтерв'ювання. Тому в більшості країн світу дуже широко використовуються різні види соціологічних опитувань. Найчастіше використовується анкетування, коли бланки анкет із запитаннями щодо досліджу-

ваної проблеми у різні способи передаються опитуваним (респондентам). [4; с. 30].

При всіх цих дослідженнях використовуються різні системи оцінювання корумпованості країн, однак загальних стандартів у цій сфері не встановлено. Це спричиняє значну різницю в системах оцінювання масштабів корупції. Тому розглянемо досвід і оцінки найбільш відомих і впливових організацій щодо стану корупції в нашій країні з метою вдосконалення вітчизняних методів оцінки рівня корупції у приватній сфері України.

Найбільш відомою є міжнародна громадська організація по боротьбі з корупцією та дослідженню питань корупції у світі, яка заснована 1993 р. у Берліні колишнім директором Світового банку Пітером Айгеном, Transparency International. На підставі опитування міжнародних фінансових та правозахисних експертів, в тому числі з Азійського та Африканського банків розвитку, Світового банку і міжнародної організації Freedom House та ін. складається щорічний рейтинг країн світу з 1995 р. За 2018 р. Україна піднялась на 10 позицій у рейтингу "Індекс сприйняття корупції", зайнявши 127-е місце серед 180 країн. За результатами 2018 р. Україна має 32 бали з 100 максимально можливих, що на 2 бали більше, ніж в 2017 р. [6]. Загалом індекс класифікує держави за шкалою від 0 (найбільш високий рівень корупції) до 100 (самий низький рівень корупції) [6]. Таким чином, можна зрозуміти, що Україна знаходиться в лідрах за корумпованістю життя.

Барометр світової корупції – щорічне соціологічне дослідження Transparency International, яке проводиться для знаходження думки громадян про те, які державні та суспільні інститути є найбільш корупційними, врахувати практичний досвід стикання з корупцією. Дослідження також враховує оцінку респондентами ефективності діяльності влади у питаннях протидії корупції. Вони проводиться щорічно з 2003-го

року у більш, ніж 60-ти країнах світу. Ці дослідження є менш поширеними у практиці міжнародних компаній, ніж Індекс сприйняття корупції. Методика оцінки відмінна від ІСК тим, що опитування проводять не серед експертів, а серед пересічних громадян. За цим рейтингом можна оцінити загальний стан корупції як за галузями економіки, так і за сферами суспільного життя. Саме останній напрям групування результатів дослідження дає МНК змогу прогнозувати проблемні сфери, що перешкоджатимуть веденню бізнесу. [5; с. 106 - 107].

Найбільшою мірою означеній меті оцінки корупції за своїм змістом і характером розрахунків відповідає Індекс хабародавців (Bribe Payers Index), який також розраховується Transparency International [7]. Актуальність індексу визначається методом його розрахунку: опитують близько 3 тис. бізнесменів із 28 країн світу щодо того, наскільки, на їхній погляд, здатні до корупції фірми з інших країн, з якими вони співпрацюють. У дослідженні беруть участь найвпливовіші з огляду на міжнародну торгівлю країни. На основі цього індексу країни ранжують за здатністю до корупційних методів ведення бізнесу у міжнародній діяльності. Це дослідження є регулярним, що дає можливість відстежувати розвиток стану корупції у світі. [5; с. 107].

Transparency International як велика міжнародна компанія систематично проводить масштабні інформаційні антикорупційні кампанії, мета яких повернути увагу до боротьби з цим ганебним явищем.

Спроба провести анкетування нами на шпальтах Інтернету чітко продемонструвало не зацікавленість респондентів надавати інформацію про стан корупції у приватній сфері. В першу чергу це підкреслюється розповсюдженістю цього явища у суспільстві. Як правило, в нашій країні проводять анкетні опитування окремі громадські та спеціалізовані організації. Комплексного дослідження рівня й масштабу

поширення корупції в цілому в Україні не проводиться. Існують спроби оцінити її рівень лише окремими соціологічними опитуваннями, які займаються неурядові організації або вітчизняні громадські організації.

При цьому необхідно звернути увагу, що 5 грудня 2001 р. в Україні відбувся перший Всеукраїнський перепис населення. Хоча за встановленою практикою і згідно з рекомендаціями ООН переписи населення у більшості країн світу він проводяться раз на десять років. Принципи та рекомендації ООН визначають, що саме переписи населення є унікальним джерелом соціально-демографічних даних та дозволяють отримати найдетальнішу інформацію щодо різноманітних характеристик населення як на загальнодержавному та регіональному рівні, так і міжнародному. Без проведення їх казати, що ми маємо уявлення про соціально-демографічну структуру усього населення країни не можна. Тому ще раз треба відноситися з недовірою про твердження, що вибірка опитуваних відповідає структурі населення України.

Після цього періоду в Україні з 1 по 14 грудня 2010 р. у Дергачівському районі Харківської області відбувся пробний перепис населення. Метою проведення пробного перепису населення є відпрацювання всіх методологічних та організаційних питань Всеукраїнського перепису населення, а також технології автоматизованого оброблення отриманих матеріалів. Але перепис не було проведено. Зараз планується у листопаді - грудні 2020 провести другий перепис населення України. Зараз у грудні 2019 р. планується провести пробний перепис в Оболонському районі м. Києва і Бородянському районі Київської області. Зрозуміло, що в обраних районах його провести простіше, але навряд чи вони зможуть охарактеризувати реальну чисельність населення та його зміни за 20 років між переписами населення.

Інтерв'ю на відміну від анкетного способу відрізняється тим, що в цих

випадках дослідник самостійно ставить запитання безпосередньо опитуваному і фіксує відповіді у спеціально розроблених бланках. Такий спосіб збирання інформації є більш тривалим і витратним. Про те при належній організації він дозволяє забезпечити довіру співрозмовника й отримати більш відверті і достовірні дані.[4; с. 31]. Тому вважаємо, що при перепису населення, яке практично буде проводитися методом інтерв'ю було б доцільно опитати громадян України про їх відношення про корупцію, щодо стану з нею з їх точки зору. Після такого опитування дійсно б з'явилась можливість встановити реальну картину щодо стану корупції в Україні в цілому і у приватній сфері.

Тому пропозиції провести перепис населення якимось інакше з метою економії коштів вважаємо недоцільним, тому що основна мета перепису населення при цьому не буде досягнута, ми не зможемо встановити реальну соціально-демографічну характеристику населення України, та мабуть і чисельність встановимо лише наближено.

На жаль, можна констатувати, що в нашій країні відсутнє систематичне обстеження населення з метою встановлення обсягів корупції в цілому, а також у приватній сфері. Загальновідомо, що встановлення реальних обсягів корупції необхідно тому, що корупція є передумовою і наслідком функціонування тіньової економіки держави, а суб'єкти корупційних діянь – одні з основних споживачів послуг з легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, і водночас – неодмінні учасники більшості схем їх «відмивання». Саме тому без радикального зниження рівня корупції заходи щодо детінізації національної економіки, запобігання та протидії організованій злочинності, відмиванню «брудних» коштів не дадуть очікуваного ефекту. Спроби побороти корупцію лише за допомогою вибіркового покарання за корупційні діяння не будуть ефективними, оскільки залишаються глибинні чинники цих соціальних поведінкових деструкцій, а легалі-

зація або «відмивання» злочинних, у т. ч. корупційних, доходів набули якісно нового поширення в період економічної нестабільності.

Для того, щоб реально протидіяти корупції в масштабах України необхідно переходити від окремих соціологічних опитувань громадян про стан корупції в країні до загального опитування по усій території країни, при цьому доцільно було б його вперше провести його під час перепису населення суцільно або вибірково.

У статті розглянуто головні аспекти щодо виявлення обсягів корупції у приватній сфері України.

Проаналізовано, що необхідно відносити до корупції у приватній сфері. Корупційну злочинність у приватній сфері, як правило, поділяють на: корупційні неправомірні дії, що вчиняються щодо юридичних осіб приватної сфери; підкуп-продажність усередині компанії; використання службовцями приватних комерційних структур для одержання неправомірної вигоди. При цьому необхідно мати на увазі, що показники, які характеризують корупційні прояви у приватній сфері, не є стабільними, вони систематично видозмінюються.

Підкреслено, що методи, які використовуються для збирання, обробки та аналізу цієї чи іншої інформації, поділяються на статистичні, соціологічні, психологічні та економічні.

При цьому відмічено, що, на жаль, в Україні, як у більшості інших країн світу, основні методи дослідження і встановлення обсягів корупційних діянь – це соціологічні методи масового опитування у вигляді анкетування та інтерв'ю.

Розкрито досвід міжнародної громадської організації по боротьбі з корупцією та дослідженні питань корупції у світі Transparency International, обчислення "Індексу сприйняття корупції"; «Барометра світової корупції», «Індексу хабародавців».

При цьому відмічено, що в інших країнах світу широко використовуються і статичні звіти, що в нашій країні практично недоцільно, тому що навряд чи вони дадуть реальну картину щодо рівня корупції особливо у приватній сфері.

Зроблено висновок, що реальний обсяг розповсюдження корупції в нашій країні особливо у приватній сфері можна встановити лише при перепису населення шляхом суцільного або вибіркового опитування усіх громадян.

Ключові слова: корупція, приватна сфера, статистичні методи, соціологічні методи, масові опитування.

Khrystych I. IMPROVING THE DETECTION OF CORRUPTION VOLUME IN THE PRIVATE SPHERE OF UKRAINE

The article deals with the main aspects concerning the detection of corruption volume in the private sector of Ukraine.

It is analyzed what should be referred to corruption in the private sphere. Corruption in the private sphere is usually divided into: corruptive misconduct perpetrated against legal entities in the private sphere; bribe-corruption within the company; the use of private commercial entities by employees to obtain undue benefits. It should be borne in mind that indicators that characterize corruption in the private sphere are not stable, they are systematically modified.

It is emphasized that the methods used to collect, process and analyze certain information are divided into statistical, sociological, psychological and economic ones.

At the same time, it is noted that, unfortunately, in Ukraine, as in most other countries in the world, the main methods of investigating and establishing the volume of corruption are sociological methods of mass survey in the form of questionnaires and interviews.

The experience of the international public organization on combating corruption and studying corruption issues in the world, Transparency International, calculation of the "Corruption Perceptions Index"; "Global Corruption Barometer", "Bribe Payers' Index" is revealed.

However, it is noted that static reports are widely used in other countries of the world, that is practically impractical in our country, because they are unlikely to give a real picture of the level of corruption, especially in the private sphere.

It is concluded that the real extent of corruption in our country, especially in the private sphere, can only be established in the census by continuous or selective polling of all citizens.

Key words: corruption, private sphere, statistical methods, sociological methods, mass surveys.

Література

1. Романов М.В. Основні засади запобігання корупції. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2017. 176 с.
2. Некрасова Т.А. Соціально-правова природа и последствия корруцции в частноправовой сфере. Административное и муниципальное право. 2013. № 9 (69). С. 885 – 892.
3. Проти корупції: Конвенція ООН ратифік. Законом України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16. (дата звернення 22.11.2019).
4. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 512 с.
5. Романченко Н. В. Системний підхід до оцінки корупції в міжнародному бізнесі як фактора економічної небезпеки. Наукові записки НаУКМА. НаУКМА. 2012. Т. 133. С. 106 – 111.
6. Transparency International опублікували ежегодний индекс восприятия корруцции. URL: <https://www.currenttime.tv/a/29740284.html> (дата звернення 22.11.2019).
7. Bribe Payers Index: Transparency International – URL: <http://www.transparency.org>. (дата звернення 22.11.2019).